

Sygn. akt II UK 413/12

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 4 lipca 2013 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jerzy Kuźniar (przewodniczący)
SSN Roman Kuczyński (sprawozdawca)
SSN Jolanta Strusińska-Żukowska

w sprawie z wniosku B. S.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych
o prawo do emerytury,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 4 lipca 2013 r.,
skargi kasacyjnej wnioskodawcy od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 11 lipca 2012 r.,

- 1. oddała skargę kasacyjną,**
- 2. przyznaje adw. A. G. od Skarbu Państwa - Sądu Apelacyjnego kwotę 399,16 zł (trzysta dziewięćdziesiąt dziewięć 16/100), przy czym kwotę 120 zł (sto dwadzieścia) zwiększa o należną kwotę podatku od towarów i usług tytułem kosztów nieopłaconej pomocy prawnej wykonywanej z urzędu w postępowaniu kasacyjnym.**

UZASADNIENIE

B. S. wniósł odwołanie od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 19 listopada 2010 r. odmawiającej przyznania wnioskowego świadczenia, tj. prawa do wcześniejszej emerytury na podstawie art. 184 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Wskazany przepis wraz z art. 32 ustawy emerytalnej oraz przepisami rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, określają dla mężczyzn następujące przesłanki prawa do wcześniejszej emerytury: ukończony 60 rok życia, 25 letni ogólny staż ubezpieczeniowy, 15 letni okres pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze przed 1 stycznia 1999 r., nieprzystąpienie do OFE albo złożenia wniosku o przekazanie środków zgromadzonych na rachunku w otwartym funduszu emerytalnym na dochody budżetu państwa oraz rozwiązania stosunku pracy - w przypadku ubezpieczonego będącego pracownikiem.

W uzasadnieniu odwołania skarżący wskazał, że jego zdaniem spełnia wszystkie warunki do przyznania powyższego świadczenia, w tym warunek 15 lat pracy w szczególnych warunkach.

Wyrokiem z dnia 6 grudnia 2011 r. Sąd Okręgowy w E. - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych zmienił zaskarżoną decyzję w ten sposób, że przyznał wnioskodawcy B. S. prawo do emerytury poczynając od dnia 1 września 2010 r. i w pozostałym zakresie oddalił odwołanie.

Na skutek apelacji organu rentowego Sąd Apelacyjny - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych zmienił zaskarżony wyrok i oddalił odwołanie. Sąd wskazał, że na obecnym etapie postępowaniu w dalszym ciągu sporna pozostała ocena, czy ubezpieczony legitymuje się 15 letnim stażem pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze. W wywiedzionej apelacji organ rentowy zakwestionował bowiem ocenę Sądu Okręgowego, który do bezspornego okresu 5 lat, 11 miesięcy i 27 dni pracy w szczególnych warunkach dla E. Operator S.A. dodał 9 lat, 9 miesięcy i 3 dni zatrudnienia w Państwowym Ośrodku Maszynowym

w D. w okresie od dnia 16 stycznia 1979 r. do dnia 19 grudnia 1989 r. na stanowisku samodzielnego referenta do spraw gwarancji.

W ocenie Sądu Apelacyjnego Sąd Okręgowy prawidłowo ustalił stan faktyczny, jednak dokonał błędnej oceny prawnej. Na wstępie Sąd Apelacyjny stwierdził, że dokumentem potwierdzającym fakt wykonywania pracy w szczególnych warunkach jest „świadectwo wykonywania pracy w szczególnych warunkach”, które jako dokument prywatny nie jest bezwzględnie wiążące w postępowaniu sądowym, w szczególności co do przyjętej kwalifikacji jako pracy wymienionej w stanowiącym załącznik do rozporządzenia wykazie A, gdyż stosownie do treści art. 245 k.p.c. stanowi dowód tylko tego, że osoba, która go podpisała, złożyła oświadczenie zawarte w dokumencie. Mając powyższe na uwadze Sąd Apelacyjny wskazał, że w świadectwie wykonywania prac w szczególnych warunkach z dnia 19 grudnia 1989 r., zaświadczono, że B. S. był zatrudniony w Państwowym Ośrodku Maszynowym w D. od dnia 16 stycznia 1979 r. do dnia 19 grudnia 1989 r. na stanowisku- samodzielny referent do spraw gwarancji. Stanowisko to było zlokalizowane bezpośrednio w warsztacie naprawczym aby nadzorować naprawy i brać w tym czynny udział. Do jego zadań należała weryfikacja sprzętu będącego na gwarancji, oględziny awarii i uszkodzeń ciągników rolniczych. W tym celu oględziny takie musiały być prowadzone w kanale technicznym. Sąd stwierdził nadto, że stałe przebywanie w warsztacie naprawczym i kanałach technicznych to praca w szczególnych warunkach. W ocenie Sądu, pracodawca w powołanym świadectwie pracy w szczególnych warunkach nie wskazał konkretnej kwalifikacji zgodnej z wykazem A rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r., zasygnalizował natomiast charakter i warunki wykonywanej przez ubezpieczonego pracy. W celu ustalenia, czy ubezpieczony wykonywał pracę w szczególnych warunkach, a zatem i zweryfikowania w tym zakresie oceny pracodawcy, Sąd Okręgowy przesłuchał świadków Z. B. (k. 77-78) i Z. K. (k. 78-79), samego wnioskodawcę (k. 18) oraz przeprowadził dowód ze zgromadzonych w postępowaniu dokumentów. Zdaniem Sądu Apelacyjnego, wbrew odmiennej ocenie Sądu Okręgowego, na podstawie wskazanego materiału dowodowego nie można było przyjąć, aby w spornym okresie wnioskodawca wykonywał pracę w szczególnych warunkach. W załączniku do rozporządzenia z

dnia 7 lutego 1983 r. w wykazie A (prace w szczególnych warunkach, których wykonywanie uprawnia do niższego wieku emerytalnego), w dziale XIV pod pozycją 16 wskazano prace wykonywane w kanałach remontowych przy naprawie pojazdów mechanicznych i szynowych. Podobnie sprecyzowano te prace w Zarządzeniu Nr 16 Ministra Rolnictwa, Leśnictwa i Gospodarki Żywnościowej z dnia 31 marca 1988 r. w sprawie stanowisk pracy, na których wykonywane są prace w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze (Dz. Urz. MRiRW. 1988.2.4), gdzie w załączniku nr 1 wskazano stanowiska pracy występujące w zakładach rolnictwa, leśnictwa, branży przemysłowych leśnictwa i przemysłu rolno - spożywczego, równoważne pracom wykonywanym w szczególnych warunkach - a konkretnie, w odniesieniu do działu XIV - Prace różne wymieniono pod poz. 16 ; Prace wykonywane w kanałach remontowych przy naprawie pojazdów mechanicznych lub szynowych: 1. monter - mechanik; 2. diagnosta samochodowy, z zastrzeżeniem, że w obu przypadkach chodzi o prace wykonywane wyłącznie w kanałach.

Sąd wskazał, że w świadectwie pracy ubezpieczonego nie wskazano wprost stanowiska pracy monter-mechanik ani diagnosta samochodowy lecz „samodzielny referent do spraw gwarancji”. Mając na uwadze powyższe, Sąd Apelacyjny rozważył, czy praca którą wnioskodawca wykonywał mogłaby zastać zakwalifikowana jako praca montera-mechanika lub diagnosty samochodowego. Zdaniem Sądu, możliwości kwalifikacji pracy ubezpieczonego jako monter-mechanik była wątpliwa, skoro wnioskodawca co do zasady nie dokonywał napraw, czy montażu części, ale zlecał naprawy mechanikom. Z kolei mając na względzie, iż rozporządzenie rozróżnia pojęcia „samochód” i „ciągnik”, Sąd przyjął, że „diagnosta samochodowy” nie obejmuje diagnostyki ciągników. Ponadto praca na tych stanowiskach może być uznana za pracę w szczególnych warunkach tylko wtedy, gdy prace wykonywane były „wyłącznie w kanałach”. W konsekwencji ustalenie, że ubezpieczony nie wykonywał pracy „wyłącznie w kanałach” wyklucza, zdaniem Sądu, możliwość przyznania wnioskowanego świadczenia. Przesłuchani w sprawie świadkowie, ale i sam wnioskodawca, nie wskazali aby wykonywał on pracę wyłącznie w kanałach. Z. B. zeznał, iż jego zdaniem „około 90 kilka % pracy pana S. to była praca w kanale”, a nadto wskazał, że w okresie żniw dokonywał

napraw w polu /k. 78/. Z. K. oświadczył, że według niego „prac w kanale było 80%”. On również zeznał, że żniwa trwały od miesiąca do półtora miesiąca i wtedy wnioskodawca nie pracował w kanałach /k. 79/. Sam ubezpieczony wyjaśnił, że jego stanowisko znajdowało się na końcu warsztatu, był to tzw. kantorek /k. 18/. W ocenie Sądu Apelacyjnego, potrzeba posiadania tzw. kantorka - stanowiska pracy ubezpieczonego umiejscowionego poza kanałem remontowym z istoty przeczy wykonywaniu przez niego pracy wyłącznie w kanałach, co z kolei koresponduje z zeznaniami świadków, którzy potwierdzili, że ubezpieczony pracował w kanale, ale nie w 100%. Innymi słowy, Sąd Odwoławczy stwierdził, że znaczna część pracy wnioskodawcy z technicznych powodów wymagała użycia kanału, skoro jednak nie była to praca „wyłącznie w kanale”, to nie można uznać jej było za pracę w szczególnych warunkach. Sąd podkreślił, że nie chodzi tylko o okres żniw, którego już Sąd Okręgowy nie zaliczył do szczególnego stażu pracy, ale o cały okres zatrudnienia w POM w D. na stanowisku referenta do spraw gwarancji, bez którego wnioskodawca nie legitymuje się wymaganym 15 letnim stażem pracy w szczególnych warunkach. Mając powyższe na uwadze Sąd stwierdził, że ubezpieczony nie wykazał 15 lat pracy w warunkach szczególnych, zatem nie spełnił podstawowej przesłanki prawa do emerytury z art. 184 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych.

B. S. zaskarżył skargą kasacyjną w całości wyrok Sądu Apelacyjnego - Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 11 lipca 2012 r. Skargę kasacyjną oparł na podstawie art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c., tj. naruszeniu prawa materialnego - art. 184 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych poprzez jego błędne zastosowanie i w konsekwencji niezaliczenie wnioskodawcy do stażu pracy w szczególnych warunkach zatrudnienia w Państwowym Ośrodku Maszynowym w D. w okresie od 16 stycznia 1979 r. do dnia 19 grudnia 1989 r. na stanowisku samodzielnego referenta do spraw gwarancji. Na podstawie art. 398⁴ § 1 pkt 3 k.p.c. wniósł o uchylenie w całości prawomocnego wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 11 lipca 2012 r. i orzeczenie co do istoty sporu poprzez oddalenie apelacji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych i zasądzenie od Zakładu Ubezpieczeń Społecznych wydatków i

kosztów sądowych, w tym kosztów zastępstwa procesowego według załączonego spisu kosztów.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 398¹³ § 2 k.p.c. Sąd Najwyższy jest związany ustaleniami stanowiącymi podstawę zaskarżonego orzeczenia, w niniejszej sprawie nie zostały one skutecznie podważone sformułowanymi w skardze kasacyjnej zarzutami naruszenia przepisów prawa postępowania. Skarga kasacyjna oparta została jedynie na podstawie naruszenia prawa materialnego - art. 184 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Odnosząc się do zarzutu naruszenia prawa materialnego, decydujące znaczenie miała wykładnia § 2 ust. 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. Przepis ten stanowi, że okresami pracy uzasadniającymi prawo do świadczeń na zasadach określonych w rozporządzeniu są okresy, w których praca w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze jest wykonywana stale i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na danym stanowisku pracy. Dla oceny, czy pracownik pracował w szczególnych warunkach, nie ma istotnego znaczenia nazwa zajmowanego przez niego stanowiska (np. samodzielnego referenta do spraw gwarancji), tylko rodzaj powierzonej mu pracy. Praca w szczególnych warunkach to praca wykonywana stale (codziennie) i w pełnym wymiarze czasu pracy (przez 8 godzin dziennie, jeżeli pracownika obowiązuje taki wymiar czasu pracy) w warunkach pozwalających na uznanie jej za jeden z rodzajów pracy wymienionych w wykazie stanowiącym załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. (por. wyroki Sądu Najwyższego: z 22 stycznia 2008 r., I UK 210/07, OSNP 2009 nr 5-6, poz. 75; z 6 grudnia 2007 r., III UK 66/07, LEX nr 483283; z 4 października 2007 r., I UK 111/07; z 19 września 2007 r., III UK 38/07, OSNP 2008 nr 21-22, poz. 329; z 14 września 2007 r., III UK 27/07, OSNP 2008 nr 21-22, poz. 325).

Z wiążących w postępowaniu kasacyjnym ustaleń Sądu Apelacyjnego wynika, że wnioskodawca nie pracował w kanałach remontowych przy naprawie pojazdów mechanicznych (wykaz A dział XIV pkt 16 załącznika do rozporządzenia

Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r.) stale i w pełnym wymiarze czasu pracy. Z zakresu jego czynności i powierzonych mu przez pracodawcę obowiązków (szczegółowo zrelacjonowanych przez Sądy obu instancji w uzasadnieniach) wynikało, że jego praca (samodzielnego referenta do spraw gwarancji) nie polegała tylko i wyłącznie na pracy wykonywanej w kanałach remontowych przy naprawie pojazdów mechanicznych. Powód pracował w kanałach remontowych, gdy wymagał tego rodzaj naprawy pojazdu mechanicznego, ale nigdy nie była to praca trwająca przez 8 godzin dziennie, wykonywana codziennie jako wyłączny rodzaj powierzonej mu pracy. Jak wynika z ustaleń Sądów obu instancji, na stałą pracę wnioskodawcy w pełnym wymiarze czasu pracy w kanałach remontowych nie pozwalał ani zakres wykonywanych przeglądów i napraw ciągników (ciągniki wymagały także przeglądów i napraw wykonywanych bez wchodzenia do kanału remontowego, np. przeglądów i napraw nadwozia), jak również rodzaj pracy powierzonej przez pracodawcę. Bezspornie wnioskodawca wykonywał - obok innych powierzonych mu zadań, obowiązków i czynności - pracę przy naprawie ciągników w kanale remontowym. Jednakże nie był to rodzaj pracy powierzony mu na stałe w pełnym wymiarze czasu pracy. Inaczej mówiąc, powód miał powierzony taki zakres obowiązków pracowniczych, który nie mógł być uznany za tożsamy z pracą w kanałach remontowych przy naprawie pojazdów mechanicznych w pełnym wymiarze czasu pracy. Wykonywanie pracy w szczególnych warunkach stale i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na danym stanowisku pracy oznacza, że pracownik nie ma powierzonych innych obowiązków jak tylko te, które dotyczą pracy w szczególnych warunkach. W rozpoznawanej sprawie kwestią wymagającą oceny nie było to, ile godzin powód efektywnie świadczył pracę w kanale remontowym, ale to, czy rodzaj świadczonej przez niego pracy odpowiadał definicji (istocie) pracy wykonywanej w kanałach remontowych przy naprawie pojazdów mechanicznych. Doniosły był zatem zakres powierzonych mu obowiązków. Prace, o jakich stanowi wykaz A dział XIV pkt 16 załącznika do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r., to prace, przy wykonywaniu których stałym i jedynym stanowiskiem pracy pracownika jest stanowisko ulokowane w kanale remontowym, a praca w kanale remontowym należy do podstawowych obowiązków pracownika. Powód od czasu do czasu wykonywał naprawy w kanale remontowym,

ale zakres jego obowiązków pracowniczych wykraczał poza pracę w kanale remontowym, skoro zasadniczym charakterem jego pracy był nadzór i kontrola wykonywanych napraw gwarancyjnych przez innych zatrudnionych tam pracowników. I to ustalenie Sądu Apelacyjnego miało decydujące znaczenie dla uznania, że nie pracował w szczególnych warunkach w rozumieniu § 2 ust. 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze.

Powołany pierwszy raz dopiero w skardze kasacyjnej argument, że prace które wykonywał B. S. w okresie zatrudnienia w Państwowym Ośrodku Maszynowym w D. należy zaliczyć do prac w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze również na innej podstawie niż wskazany wyżej punkt 16 rozdziału XIV wykazu A rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, przy braku jakichkolwiek zarzutów skargi kasacyjnej dotyczących naruszenia przez Sąd Apelacyjny przepisów prawa procesowego, nie mogło odnieść skutku, skoro Sąd Najwyższy zgodnie z art. 398¹³ § 1 k.p.c. rozpoznaje sprawę w granicach zaskarżenia oraz w granicach podstaw. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze w wykazie A - Prace w szczególnych warunkach, - których wykonywanie uprawnia do niższego wieku emerytalnego, Rozdział XIV. Prace różne, punkt 24 wymienia również prace polegające na kontroli międzyoperacyjnej, kontroli jakości produkcji i usług oraz dozór inżyniersko-techniczny na oddziałach i wydziałach, w których jako podstawowe wykonywane były prace wymienione w wykazie. Skarżący wskazuje, że do jego obowiązków należała również kontrola jakości usług remontowych wykonanych w warsztatach i kanałach remontowych przez innych mechaników i nadzór nad nimi. Mając powyższe na uwadze uważa, że okres jego zatrudnienia w Państwowym Ośrodku Maszynowym w D. na stanowisku referenta do spraw gwarancji powinien zostać zaliczony do stażu pracy w szczególnych warunkach również na tej podstawie.

Czynności ogólnie pojętego nadzoru lub kontroli w procesie produkcji wykonywanej w tych wydziałach i oddziałach, w których zatrudnieni są pracownicy wykonujący pracę w warunkach szczególnych w rozumieniu rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r., objęte poz. 24 działu XIV Wykazu A, to wyłącznie te czynności, które wykonywane są w warunkach bezpośrednio narażających na szkodliwe dla zdrowia czynniki, a więc polegające na bezpośrednim nadzorze i bezpośredniej kontroli procesu pracy na stanowiskach pracy wykonywanej w szczególnych warunkach. Jeśli zatem czynności te wykonywane są stale i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na stanowisku pracy związanej z kontrolą międzyoperacyjną, kontrolą jakości produkcji i usług oraz dozorem inżynieryjno-technicznym, to okres wykonywania tej pracy jest okresem pracy uzasadniającym prawo do świadczeń na zasadach określonych w rozporządzeniu” (wyrok z 6 grudnia 2007 r., III UK 62/07, zob. też wyroki SN z: 5 czerwca 2007 r., I UK 376/06, 6 grudnia 2007 r., III UK 66/07). Należy się też zgodzić z prezentowanym w orzecznictwie poglądem, że od powyższej reguły istnieją odstępstwa polegające na uznaniu, że dana osoba wykonuje stale i w pełnym wymiarze czasu prace objęte poz. 24 działu XIV wykazu A, pomimo wykonywania pewnych czynności w warunkach nienarażających ją bezpośrednio na szkodliwe dla zdrowia czynniki. W szczególności chodzi tu o czynności ściśle związane ze sprawowanym dozorem inżynieryjno-technicznym i stanowiące jego immanentną cechę, jak sporządzanie dokumentacji dotyczącej dozoru i będącej jego integralną częścią (wyrok z 11 marca 2009 r., II UK 243/08 i tam powołane wcześniejsze orzecznictwo) lub inne krótkotrwałe wyłączenia od narażenia na działanie takich czynników, spowodowane np. udziałem w koniecznym szkoleniu (wyrok SN z 22 stycznia 2008, I UK 210/07, OSNP nr 5-6/2009). Czynności te, jak podkreślił Sąd Najwyższy, należy jednak oddzielić od czynności, które nie pozostają w związku z tym dozorem i stanowią dodatkowe obowiązki pracownicze (wyrok z 11 marca 2009 r., II UK 243/08).

Tymczasem, z ustaleń dokonanych przez Sąd Apelacyjny można także dokonać oceny że, odwołujący wykonywał w szerokim zakresie prace niezwiązane z dozorem inżynieryjno-technicznym w warunkach bezpośrednio narażających na

szkodliwe dla zdrowia czynniki, co uniemożliwiało mu sprawowanie dozoru stale i w pełnym wymiarze czasu pracy.

Wobec powyższego Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. orzekł jak w sentencji.